

**КИЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

ЗАТВЕРДЖЕНО
Рішення Вченої ради
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук
України
від 29 вересня 2022 р., протокол № 8

**СИЛАБУС
навчальної дисципліни**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ (ОК.2)
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Викладач	Симон Юрій Сергійович, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки НАВС, кандидат філософських наук, доцент
Контактні дані	+38 044 253 34 19 (роб.), info@krc.academy
Наукові профілі викладача	Google Scholar: https://scholar.google.com.ua/citations?user=FV6qCzIAAAAJ&hl=uk
Назва освітньо- наукової програми	081 Право
Рівень вищої освіти	Третій (освітньо-науковий) рівень (Національна рамка кваліфікацій – 8 рівень; третій (докторський) цикл вищої освіти Рамки кваліфікацій Європейського простору вищої освіти)
Галузь знань	08 Право

Спеціальність	081 Право
Статус дисципліни	Обов'язкова компонента освітньо-наукової програми, вивчається в 1 семестрі 1 курсу навчання
Мова викладання	Українська
Обсяг дисципліни в кредитах ECTS/годинах	4 кредитів ЄКТС (загальний обсяг - 120 год.)
	- аудиторна робота: 40 год. для денної форми навчання або 18 год. для заочної форми навчання, з них:
	лекції: 14 год. для денної форми навчання або 8 год. для заочної форми навчання
	семінарські заняття: 26 год. для денної форми навчання або 10 год. для заочної форми навчання
	- самостійна робота: 80 год. для денної форми навчання або 102 год. для заочної форми навчання
Консультації з навчальної дисципліни	Аудиторні консультації: аудиторія-бібліотека згідно з графіком консультацій. Онлайн-консультації: через системи дистанційного навчання Zoom тощо або електронною поштою викладача
Мета вивчення навчальної дисципліни	Формування світоглядно-методологічної культури критичного мислення та самостійного, креативного аналізу актуальних проблем сучасної науки та практики, розвиток аргументативних навичок, відповідального ставлення до професійної діяльності, синтезування отриманих знань із філософії, соціології, психології, політології, юриспруденції, вироблення вміння оцінити історико-філософську спадщину та аргументовано застосувати результати її осмислення в процесі вирішення проблем сьогодення, отримання знань сучасних філософських течій і напрямків та вироблення навичок їх оцінювати і застосовувати в науково-дослідній і практичній діяльності правника.
Завдання вивчення навчальної дисципліни	Ознайомлення здобувачів вищої освіти з досягненнями світової та вітчизняної філософської думки, творчістю та особистостями видатних мислителів давнини і сучасності, основними філософськими школами та напрямками у їх історичному розвитку, філософською термінологією; засвоєння особливостей філософського знання та його ролі у виникненні та становленні права; отримання методологічного знання щодо сутності людини, природи, суспільства, культури, цивілізації; застосування інноваційних методів у сферах теорії пізнання, методології наукових досліджень, філософської аксіології та антропології; усвідомлення значення методології філософії як світогляду та методологічної основи юриспруденції, практичної діяльності правника; закріплення навичок аналітичного мислення; розвиток вміння висловлювати та аргументувати

	власні думки, міркувати послідовно та логічно правильно, вести діалог і полеміку; світоглядна підготовка, яка передбачає не лише передачу знань, але й формування філософського світорозуміння, гуманістичних ціннісних настанов та орієнтацій, ідеалів добра та справедливості, а також національної самосвідомості.
Форми та види проведення навчальних занять	Форма навчання – денна або заочна (з використанням елементів дистанційного навчання). Види навчальних занять: лекції, семінарські, самостійна робота.
Локація та необхідне обладнання	Аудиторія-бібліотека КРЦ НАПрН України. Мультимедійне обладнання (ноутбук, проектор), комп'ютерне забезпечення з виходом у мережу Інтернет. Передбачається робота з відкритими базами даних та реєстрами.
Самостійна робота	Підготовка до семінарських занять, поточного та підсумкового контролю, опрацювання рекомендованої літератури, вирішення кейсів.
Індивідуальні завдання	Узагальнення юридичної практики за певною тематикою, підготовка тез доповідей на конференціях, круглих столах, підготовка рефератів, розробка проєктів нормативно-правових актів.
Контроль	Поточний контроль: опитування на семінарських заняттях; вирішення кейсів; участь в дискусіях, веб-квестах, обговоренні доповідей, рефератів; підготовка рефератів та доповідей; тестування; виконання індивідуального завдання; виконання самостійних робіт. Підсумковий контроль: екзамен.
Політика навчального курсу	Пропущені заняття відпрацьовуються усно (в онлайн режимі) за темою заняття згідно з графіком консультацій викладача; наукові роботи виконуються і оцінюються з дотриманням належної академічної доброчесності. За порушення академічної доброчесності здобувачі вищої освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності.
Інтегральна компетентність, загальні компетентності, спеціальні (фахові) компетентності	Інтегральна компетентність (ІК): ІК. Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у галузі професійної та/або дослідницької діяльності, володіти методологією наукової і педагогічної діяльності. Загальні компетентності (ЗК): ЗК1. Здатність критично аналізувати суспільні відносини та явища для проведення наукових досліджень та формування системного наукового світогляду, здатність до синтезу нових та комплексних ідей. ЗК2. Здатність проводити дослідження правових проблем з позиції сучасних типів праворозуміння.

ЗК3. Здатність встановлювати закономірності розвитку людини, суспільства, права та їх взаємозв'язків

ЗК8. Здатність застосовувати методологію та методики дослідницької роботи для проведення наукового дослідження.

Спеціальні (фахові) компетентності (ФК):

ФК6. Здатність тлумачити та застосовувати нормативно-правові акти та інші джерела права у сфері захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин, аналізувати та узагальнювати судову практику.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ

Тема 1. Філософія в духовній культурі суспільства.

Передумови виникнення філософії. Основні концепції походження філософії. Проблема виживання і досягнення повноцінного, гармонійного людського життя як системоутворюючий чинник філософії. Сутність філософських проблем, їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип світорозуміння.

Світогляд як форма духовно-практичного освоєння світу. Структура світогляду. Світогляд і світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння. Світогляд як форма самоусвідомлення людини. Історичні типи світогляду: міфологічний, релігійний, філософський світогляд. Особливості міфології як первісної форми світогляду. Суспільно-історична природа релігії, її соціальні та гносеологічні функції. Зародження філософської думки. Загальне і особливе в історичних типах світогляду.

Специфіка філософського усвідомлення світу. Філософія як раціонально-теоретичний світогляд та форма суспільної свідомості. Предмет філософії та його історична генеза. Основне питання філософії: його зміст, структура та сучасні інтерпретації. Проблема відношення ідеального та матеріального та основні підходи до її вирішення. Альтернативні способи осмислення проблем буття та свідомості. Філософія як соціокультурне явище. Основні теми філософських роздумів: людина й світ, сутність і зміст людського існування. Соціальна та людинотворча спрямованість філософського знання. Головні напрями у сучасній філософській думці.

Філософія права як наука і навчальна дисципліна. Предмет, методи. Основні розділи філософії права. Основні поняття філософії права. Координація концептуально-методологічних засобів філософії та юриспруденції. Ціннісно-нормативна, гуманістична спрямованість філософії права: її зміст та основні виміри. Соціальна і особистісна значущість філософії для юриста.

«Вічні» філософсько-правові проблеми та їх філософське підґрунтя. Методологічні засади праворозуміння. Значення філософської методології для розуміння правової реальності.

Філософія права як міждисциплінарна галузь наукового знання. Філософія права як світогляд, наука та навчальна дисципліна. Структура і система філософії права як міждисциплінарної галузі наукового знання. Предмет філософських проблем права-онтологічний, антропологічний, епістемологічний, метафізичний, історико-

логічний аспекти взаємодії філософії і юриспруденції.

Масова культура і філософія. Світоглядна, методологічна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна, прогностична, критична, соціально-практична функції філософії. Роль філософського знання у методологічній та світоглядній підготовці правника.

Тема 2. Проблеми історії світової філософії.

Передумови виникнення філософії у Стародавньому світі (Єгипет, Індія, Китай). Проблема першооснови світобуття, пізнання світу та людини. Східна і західна філософська парадигма.

Платон – засновник об'єктивного ідеалізму в історії європейської філософії. Вплив на філософію Платона сократівської, атомістичної та елейської традиції. Місце Аристотеля в історії античної філософії та вплив його ідей на формування сучасної картини світу.

Генеza філософських ідей епохи еллінізму та Римської імперії. Школи епікуреїзму (проблеми гедонізму та моральності), стоїцизму (стоїцистська програма відношення до життя, відокремлення етики від політики, концепція природного права, співвідношення «людських» та універсальних законів), неоплатонізму (динамічна картина буття, переосмислення платонівської теорії еманациї). Сучасні оцінки ідейного надбання цих філософських шкіл.

Основні риси середньовічної філософії, її соціальні і релігійні основи (К. Тертуліан, А. Августин, Ф. Аквінський, П. Абеляр, Р. Бекон, Д. Скотт). Перехід від космоцентризму до теоцентризму. Проблема духовності як основна проблема середньовічної філософії; богоподібність, духовність, гріховність. Етапи розвитку середньовічної філософії: апологетика, патристика, схоластика. Боротьба між реалізмом та номіналізмом. Ідея Бога: природа, людина і держава як творення Бога; душа і тіло; розум і воля. Філософія Фоми Аквінського як прагнення «гармонії віри і розуму».

Філософія епохи Відродження (М. Кузанський, Дж. Бруно, Г. Галілей, М. Монтень, Н. Макіавеллі). Пантеїзм, антропоцентризм, гуманізм ренесансної філософії; переосмислення античної діалектики. Відтворення характерних рис епохи у філософській і філософсько-правовій думці цієї доби.

Філософія Нового часу та її значення для сучасності. Проблема методу пізнання у філософії (Ф. Бекон, Р. Декарт) і наукова революція XVII ст. (І. Ньютон). Емпіризм і раціоналізм (Ф. Бекон, Дж. Локк, Дж. Берклі, Д. Юм, Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц). Становлення механістично-матеріалістичної картини світу. Розуміння субстанції (Б. Спіноза). Ідеал людини і держави у філософії Просвітництва (Ш. Монтеск'є, Ф. Вольтер, Ж.-Ж. Руссо). Деїзм. Французький матеріалізм, місце і роль людини в суспільстві (Ж. Ламетрі, К.-А. Гельвецій, П. Гольбах, Д. Дідро).

Німецька класична філософія. Історичні умови формування класичної німецької філософії, її характерні риси та основна проблематика. Філософська система І. Канта: агностицизм, апіоризм. Теорія громадянського суспільства. Суб'єктивний ідеалізм І. Фіхте. Філософська концепція Ф. Шеллінга. Діалектична система Г. Гегеля: її зміст, теоретичне значення та обмеженість. Суперечність між методом і системою у філософії Гегеля. Принцип тотожності буття і мислення. Вплив німецької класичної філософії на формування провідних філософських

напрямів сучасності.

Історичні передумови та теоретичні витоки виникнення марксистської філософії. Основні етапи розвитку філософських поглядів К. Маркса та Ф. Енгельса. Матеріалістична діалектика та матеріалістичне розуміння історії у філософії марксизму. Концепція практики та проблема відчуження людини у філософії К. Маркса та Ф. Енгельса.

Тема 3. Проблеми історії української філософії.

Українська філософська думка як явище світової культури. Культурно-історичні передумови становлення світогляду давніх слов'ян: давньослов'янська міфологія, запровадження християнства.

Екзистенційно-романтична філософська хвиля початку ХХ ст. Особливості філософського світогляду видатних українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ століття (П. Грабовський, М. Коцюбинський, Леся Українка, І. Франко та інші.). Вчення про ноосферу В. Вернадського.

Культурно-філософський підйом 20-х років ХХ ст. («розстріляне відродження»). Творчість М. Хвильового, М. Зерова, О. Досвітнього, Є. Плужника, Г. Косинки, Д. Фалоківського та ін.). Філософія національної самобутності (В. Винниченко, М. Грушевський, Д. Донцов, З. Зеньківський, В. Липинський та ін.). Філософський доробок Д. Чижевського.

Філософія українських «шестидесятників» («друге відродження»). Розробка філософських проблем в умовах розбудови української державності. Місце і роль філософії у відродженні духовної культури українського народу.

Тема 4. Проблеми сучасної філософії.

Основні тенденції, напрями й риси сучасної світової філософії. Критичний перегляд принципів і традицій класичної філософії кінця ХІХ - початку ХХ ст.

Формування нової філософської парадигми. Характерні риси епохи, їхнє відображення у філософській думці. Ідеологізація і політизація філософії. Захист і оновлення класичних філософських традицій: неотомізм (Ю. Бохенський, Ж. Марітен, Е. Жільсон, Т. де Шарден та ін.), неокантіанство (О. Лібман, Е. Кассіерер, Г. Ріккерт та ін.), неогегельянство (Дж. Ройс, Б. Кроче, А. Ліберт та ін.).

Проблема раціонального та ірраціонального у філософії ХХ століття. Особливості розмежування раціоналізму та ірраціоналізму. Спроба дослідження проблеми нерационального (воля, інтуїція, підсвідоме) з позицій ірраціоналізму. Філософські проблеми психоаналізу (З. Фрейд). Психоаналіз і неофрейдизм (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм та ін.).

Екзистенційна філософія та її основні різновиди (С. К'єркегор, М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю та ін.). Культурно-історичні передумови становлення екзистенціалізму. Проблема буття людини і буття світу: людина в умовах відчуження, соціальних криз і граничних ситуацій – сутнісна особливість проблематики екзистенціальної філософії. Сутність людини як заданість процесом існування в суспільстві і культурі. Душа і екзистенція. Первинність існування щодо сутності. Часо-просторова скінченність екзистенції. Екзистенція як існування на межі суцього і буття. «Буття в собі» і «буття для себе», «тут-буття». Трансцендування і трансценденція. Творчість і самотворення. Свобода і

відповідальність. Існування і комунікація. Існування аутентичне і неаутентичне. Істинний вимір існування. Проблема життя і смерті, сутності та існування людини з позицій екзистенціалізму. Сенс та абсурдність людського існування. Онтологічний статус цінностей та їх роль в існуванні людини.

Проблема знання, мови та розуміння в сучасній філософії. Осмислення раціональності у феноменології Е. Гуссерля. Іntenціональність та метод редукції у філософії. Неопозитивізм як реакція на класичну філософську метафізику (Л. Вітгенштейн, Г. Райхенбах, Р. Карнап, Б. Рассел). Структуралістські ідеї у філософії ХХ ст. (К. Леві-Стросс, М. Фуко, Ж. Лакан та ін.). Проблема розуміння у філософській герменевтиці (Х.-Г. Гадамер, П. Рікбор, К. Апель). Постпозитивізм (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатош, П. Фейєрабенд) та його вплив на розвиток сучасної науки. Філософія глобальних проблем (А. Печчеї, А. Кінг, Л. Браун, Д. Форрестер та ін.). Філософія техніки (Х. Шельскі, Ф. Рапп, Г. Рополь та ін.).

Філософія права в ХХ-ХХІ ст.: основні концепції. Становлення некласичного праворозуміння як альтернативних підходів до філософського обґрунтування права. Позитивістська, натуралістична, прагматична, феноменологічна, аналітична, герменевтична, соціологістська, психологістська та інтегративна парадигми некласичного праворозуміння. Сучасні уявлення про багатосутність права.

Тема 5. Філософські проблеми буття.

Буття світу та людини як проблема онтології. Духовно-практичний та світоглядний характер проблеми буття. Специфіка філософського розуміння буття, зміст категорії буття та матерії в різних історико-філософських системах. Буття як реальність та абстракція. Буття світу як основа й передумова його єдності. Світ як сукупна реальність, єдність природи і людини, матеріального світу і людського духу.

Основні форми буття. Діалектика буття речей, процесів і станів природи. Поняття природи. Жива і нежива природа, їх якісна відмінність та взаємозв'язок. Основні рівні організації неживої, живої та соціально організованої матерії. Зв'язок різних рівнів організації матерії, їх якісна специфіка. Філософія про множинність та єдність світу. Природа і суспільство. Специфіка буття людини в природі та суспільстві. Буття культури («другої природи»). Буття духовного (ідеального) і його форми (індивідуалізоване і позаіндивідуалізоване духовне). Буття соціального як єдності індивідуального і суспільного буття.

Проблема субстанції. Дуалізм і монізм у побудові картини світу. Історико-філософська генеза уявлень про матерію. Філософське визначення матерії. Матерія і речовина. Принцип матеріальної єдності світу та сучасні природничо-наукові уявлення про матерію. Вчення про невичерпність матеріального світу. Основні рівні організації матерії. Природничо-наукові уявлення про будову та властивості матерії. Методологічне значення філософського вчення про матерію для пізнавальної та практичної діяльності.

Тема 6. Філософські проблеми пізнання.

Поняття пізнання та його інтерпретації у сучасній філософській думці. Пізнання як відображення, комунікація і творча діяльність. Пізнавальний процес як об'єкт гносеології. Діалектика практичного та пізнавального відношення людини до світу. Структура пізнавального процесу. Суб'єкт і об'єкт пізнання як ключові компоненти пізнавальної діяльності. Цілі та засоби пізнання; їх взаємозалежність. Види та рівні пізнавальної діяльності. Діалектика чуттєвого і раціонального, емпіричного і теоретичного пізнання. Стихійне (донаукове) пізнання і його особливості.

Епістемологія як вчення про будову, різновиди, функції та розвиток знання. Сутність та види знання (повсякденне і наукове). Повсякденне знання і його особливості. Повсякденне знання і повсякденна мова. Повсякденне знання у відношенні до наукового і філософського знання. Специфіка наукового знання. Природні та штучні мови як засоби вираження наукових знань. Емпіричне та теоретичне знання. Структура і чинники розвитку наукових теорій. Зростання і поглиблення знань як результат пізнавально-практичної діяльності. Зв'язок епістемології з онтологією та гносеологією. Спрямованість динаміки розвитку знань в контексті людського існування. Еволюція епістемології: від питань про пізнаваність метафізичних реалій до проблем наукового пізнання. Ключові проблеми та методологічні засоби сучасної епістемології.

Проблема істини у філософії і юриспруденції. Класична і неklasичні теорії істини (кореспондентна, прагматична, когерентна). Істина як процес, результат та передумова розвитку пізнавального процесу. Істина і метод. Аналіз постмодерного заперечення істини. Об'єктивність істини та уявлення про її критерії у філософії та праві. Поняття конкретності істини. Діалектика абсолютної і відносної істини. Гносеологічна природа догматизму і релятивізму у пізнанні. Альтернативні підходи до побудови теорії істини у сучасній гносеології: верифікаціонізм, фальсифікаціонізм, фаліблізм, критичний раціоналізм.

Тема 7. Проблеми філософської методології.

Зміст та структура методологічного знання. Методологія як теорія методу. Специфіка філософської методології. Проблема методу в філософії та методологічний плюралізм у філософській методології. Структура філософської методології (методологічна парадигма, концептуальне ядро, методологічні принципи, закони, методи). Координація філософської методології з методами конкретних наук. Поняття «картини світу» та методологічні шляхи її побудови.

Методи наукового пізнання та їх класифікація за ступенем загальності. Теоретичні та емпіричні методи. Форми наукового знання: факт, проблема, гіпотеза, ідея, теорія. Теоретична і політична заангажованість наукових фактів. Види і структура наукових теорій. Місце філософських методів серед спеціальних (міжгалузевих, галузевих наукових методів) і загальнонаукових методів.

Історичні етапи розвитку філософської методології (докласичний, класичний, неklasичний та постнеklasичний). Донауковий характер доklasичної філософії. Передумови становлення теоретичної методології. Основні риси класичної методології: об'єктивізм, детерміністський характер, віра у всемогутність розуму. Індуктивно-емпірична (Ф.Бекон) та дедуктивно-раціоналістична (Р.Декарт) гілки

класичної методології. Діалектика Г.Гегеля як метод побудови динамічної картини світу. Матеріалістичне переосмислення принципів і законів гегелівської діалектики у філософській методології марксизму. Методологічний зміст та значення принципів всезагального зв'язку та розвитку; їх конкретизація у законах та категоріях діалектики. Сучасні інтерпретації законів та категорій діалектики як методологічних основ пізнавальної та практичної діяльності. «Негативна» діалектика (Т.Адорно, Г.Маркузе).

Основні суперечності та криза класичної методології наприкінці ХІХ ст. Революційні відкриття у науці та становлення методологічних підходів некласичної доби. Відмова від «абсолютів» та утвердження принципу релятивності. Зміщення акценту від об'єкта до суб'єкта з його соціокультурними специфікаціями. Визнання залежності методу від гносеологічної позиції суб'єкта. Від ідеї «завоювання світу розумом» до ідеї «всезагальної злагоди». Формування філософії науки як самостійної галузі теоретико-методологічних досліджень (Л.Вітгенштейн, Б.Рассел, А.Уайтхед, Р.Карнап, А.Тарський, Т.Кун, І.Лакатош та ін.). Поляризація позитивістських та антипозитивістських (екзистенціалізм, феноменологія, герменевтика) методологій. Релятивізація знання та анархізація методів у некласичній методології.

Тема 8. Сучасна філософська антропологія.

Сучасна філософська антропологія людини (М.Шеллер, Г.Плеснер, А.Гелен та ін.). Еволюційна теорія Дарвіна і сучасна антропологія. Концепція неотомізму про сутність людини. (Тейяр де Шарден). Соціологічні теорії: К.Маркс і М.Вебер. Психологічні теорії. Фрейдистська концепція. Теорія архетипів К.Юнга. Архетипи української культури: Дім – Поле – Храм (за С.Б.Кримським). Гуманістична психологія: В. Франкл, А.Маслоу, К.Роджерс, Ш.Бюлер, Ролло Мей, С.Джурард та ін.

Поняття «ментальність» у сучасному соціально-гуманітарному пізнанні. Ментальність як національний характер (А. де Токвіль), форма і тип мислення («первісна ментальність» у Л.Леві-Брюля), соціальний характер (Е. Фромм), важливий й універсальний інструментарій наукового пізнання соціокультурних спільнот (Л.Февр). Ментальність як глибинний рівень свідомості, від якого залежить специфіка світосприймання, світобачення, орієнтація і поведінка людини (спільноти) в реальності.

Специфіка буття людини. Поняття трансцендентності. Людина як істота, що трансцендентує. Поняття екзистенції, незавершеність, частковість людини.

Тема 9. Метафізика і феноменологія в сучасній філософії.

Метафізика. Діалектика. Синергетика. Феноменологія. Герменевтика. Проблема синтезу та інтегративності філософсько-методологічних доктрин. Евристичні можливості і демаркація філософських методів в юриспруденції.

Метафізика (у некласичній філософії) — спекулятивно-філософський метод, що у позитивізмі є альтернативою безпосередньому емпіризму і діалектичному методу (в марксизмі), а також — невідчуженому способу буття людини в світі та його осмисленню (у філософії М. Гайдеггера), суб'єктивному моделюванню реальності (у феноменології).

У постнекласичній інтерпретації метафізика — це класична філософія, якій притаманні дві фундаментальні гіпотези: 1) припущення про наявність єдності буття, яке об'єктивується в науку; 2) презумпція єдності буття і мислення. При переході до постнекласичного типу філософствування поняття метафізики вживається винятково у нетрадиційних аспектах, напр., в аналітичній філософії як «глибинна граматика», або як у Р. Коллінгвуда «метафізика без онтології».

Критика у постмодернізмі понять буття і знак; критика у З.Фрейда самосвідомості, самототожності; руйнування структур традиційного метафізичного мислення у філософії М. Гайдеггера; визначення буття як наявності, онтології (Ж.Дерріда). Критика «божественного буття старої метафізики» (Ж. Дельоз); «знищення метафізичних моделей» (Ф. Джеймсон). Аналітична метафізика як систематизоване, проте не доведене істинне знання. Метафізика як виявлення того, як можливо несуперечливо помислити предмет (аналітична філософія).

Класична, некласична і постнекласична метафізика про пріоритет зовнішньої щодо людини реальності (першооснов суцього, універсальних онтологій таких як Божественне начало, ідеальний світ, незалежна від людей метафізична реальність). Метафізика у філософії історії, теорії соціально-гуманітарного пізнання. Метафізичне мислення як вчення про цілісне; прагнення осмислити визначальні, екзистенційні питання буття людини.

Тема 10. Філософські проблеми суспільства.

Особливості філософського пізнання суспільства. Проблема побудови теоретичних моделей суспільства. Основні концепції виникнення та розвитку суспільства: теологічна, патріархальна, натуралістична, технократична, соціопсихологічна, правова. Типи суспільства. Розвиток суспільства як природно-історичний процес зміни суспільно-економічних формацій (К. Маркс), соціальних систем (Т. Парсонс), стадій “економічного зростання” (У. Ростоу), еволюції типів культури (М. Вебер, П. Сорокін), локально-цивілізаційних циклів (А. Тойнбі). Суспільство як підсистема об'єктивної реальності. Функціонування суспільства як природно-історичний процес. Географічне середовище та його роль у житті суспільства. “Географічний детермінізм”, “геополітика”. Біосфера. Вчення Т. де Шардена і В. Вернадського про ноосферу.

Глобалізація в контексті постіндустріальної реальності. Сучасна глобальна ситуація як природно історичний результат стихійного і нерівномірного соціально-економічного розвитку та суперечностей науково-технічного процесу. Соціальний порядок в умовах глобалізації. Глобалізація мас-медіа. Інтернет. Інформаційні війни. Пошуки вирішення політичних, екологічних, демографічних, соціально-правових та інших глобальних проблем для виживання людства в умовах інтегрованого і цілісного світу. Глобальні проблеми в сучасній Україні та можливості їх вирішення.

Ідея прогресу в історії соціальної філософії. Прогрес як еволюція розуму, культури, духовності людини/М.Кондорсе/. Неможливість прогресу /Платон/. Матеріальні основи та духовне забезпечення прогресу. Рушійні сили, критерії та головні напрями прогресу. Ступені прогресу. Заперечення прогресу в історії. Прогрес як еволюція жорстокості /В.Енгельс/. Перспективи прогресу.

Суспільство як система, що саморозвивається. Співвідношення стихійного і свідомого; необхідне й випадкове у діяльності людей і розвитку суспільства. Злочинність, девіантність та соціальний порядок. Суб'єктивізм і волонтаризм у суспільному розвитку суспільства. Історія суспільства як розвиток діяльності людей, що переслідують свої цілі.

Тема 11. Сучасні проблеми цивілізації і культури.

Основні концептуальні підходи до визначення культури. Культура як «сукупність символів» /М.Вебер/, «форма розумової діяльності» /Е.Кассіпер/, «прояв релігійного духу» /Ж.Марітен/, «система комунікацій» /К.Леві-Строс/, «інтелектуальний аспект штучного середовища» /А.Моль/. Основні моделі культури: натуралістична, класична, некласична (модерністська), постмодерністська. Поняття культури як надбання людства, засіб самоствердження людини в світі шляхом творчої матеріальної та духовної діяльності. «Людський вимір» культури. Гуманістична спрямованість культури. «Ідеологізація» та «деідеологізація» культури. Національна ідея як концепт культури. Культура, «субкультура», «контркультура», «антикультура». Масова та елітарна культура.

Історична типологія культури. Множинність варіантів типологізації культури. Принципи класифікації культури. Місце конкретної культури в культурно-історичному процесі.

Концепції культурно-історичного процесу: еволюційні концепції (еволюціонізм ХІХ ст.; формаційний підхід; концепція універсальної еволюції Л.Уайта; циклічний або цивілізаційний варіант); типологічні теорії, в яких в якості структурної основи того чи іншого типу культури розглядається культурно детермінована поведінка людини – основа варіативності концепцій культурно-історичного процесу (А.Л.Кребер, Дж.Фейблман, Дж.П.Мьордок та ін.).

Ментальність. Етапи у розробці поняття ментальності. Ментальність і національний характер (А.де Токвіль). Поняття “ментальність” у Л.Леві-Брюля. Ментальність і “соціальний характер” (Е.Фромм). Предмет історії ментальності – уявлення та образи, міфи і цінності, що визнаються окремими групами або суспільством в цілому. Типи ментальностей і правосвідомість. Особливості національного менталітету і правова цивілізація.

Аналіз поняття ідентичності. Культурна ідентичність як ототожнення себе з певною культурною традицією. Ідентифікація як така, що охоплює динамічні, процесуальні аспекти формування ідентичності. Колективна ідентичність. Механізм ідентифікації як необхідна умова успадкування соціальної структури і культурної традиції. Механізм свідомого включення людини до культури.

Тема 12. Проблеми взаємозв'язку законів буття та соціальних законів.

Співвідношення індивідного, особистісного, космічного, природного, духовного та суспільного начала в людському бутті. Визнання значимості, первинності особистісного начала М. Вебер, Т. Парсонс, П. Сорокін. Соціальна організація, соціальна взаємодія між індивідами, які створюють різноманітні соціальні форми. Надіндивідуальні соціальні структури Е Дюркгейм. Людина як суспільна істота, а окремий індивід уособлює у собі суспільні відносини. Соціальна природа людини

її визначеність соціальними законами суспільства стала основою філософської теорії К. Маркса. Незалежність законів розвитку суспільства від людини.

Культура як спосіб існування індивіда у світі. Це спосіб, який дозволяє особистості індивідуально жити й творити у світі, вибірково ставитися до надіндивідуального: природного, соціального буття. Врахування культурного змісту особистісного буття як можливість визначити особистісне начало в суспільстві.

Роль особистісного в суспільстві. Культура як сукупність буття окремих індивідів. Культура як спосіб людського існування і виникає, і розвивається як продукт людської взаємодії. Культура як форма подолання особистісного в тому розумінні, що вона продовжує існувати і після смерті індивіда. Культура завжди більша за обсягом, різноманітністю проявів, ніж культурний зміст життя окремих індивідів, які її створюють.

Буття індивіда в культурі і соціальна система як надіндивідуальне утворення, яке має свої закони існування та розвитку. Особистісне начало як основа виникнення і відтворення соціальної системи. Соціальні умови реалізації індивіда як особистості.

Встановлюючи залежність суспільної свідомості від матеріальних економічних відносин, від суспільного буття, філософія права не заперечує роль ідей у розвитку суспільства, однак розмежовує такі питання: про походження ідей, суспільну та індивідуальну свідомість та їх роль у функціонуванні різних сфер суспільного виробництва життя. Суперечливий взаємозв'язок суспільного буття, суспільної свідомості, суспільної думки, суспільного виробництва, свободи особистості, інтересів і потреб людей та ін.

Становлення та розвиток природно-правового мислення. Поняття природного права в історичному розвитку. Поняття та різновиди юснатуралізму. Класичні теорії та сучасні концепції природного права. Історичні умови, теоретичні джерела та етапи формування і розвитку філософії позитивізму. Гносеологічний зв'язок форми філософського позитивізму з історичним розвитком юридичного позитивізму. Становлення юридичного позитивізму, його соціально-економічні та ідеологічні джерела, діалог з теоретиками природного права та історичної школи права.

Право як засіб гармонізації суспільних відносин, його вольовий та імперативний характер. Одвічна сутність права – забезпечення і захист людської свободи, справедливості, рівності, визначення їхніх можливостей і гарантій. Філософсько-світоглядний сенс права та його роль у формуванні свободи особи та почуття відповідальності. Мета права та його доцільність як світоглядні проблеми. Правова реальність як форма здійснення ідеї права. Правова дійсність як єдність сутності та функціонування права. Ідея права, норма права та правове життя як рівні правової реальності. Форми буття права. Право як ідея та ідеал. Право як закон, припис і норма. Право як система відносин і соціальна дійсність. Співвідношення права і закону як проблема правової онтології. Позитивне і природне право. Протиправний закон і неправове законодавство як ігнорування ідеалу свободи, рівності, справедливості.

Тема 13. Проблеми взаємозв'язку моралі, права і закону.

Походження і сутність моралі, її роль у житті суспільства і людини. Мораль як вихідна основа суспільного життя. Властивості моралі як специфічної форми суспільної свідомості і суспільних відносин. Мораль як особливий спосіб «практично-духовного» освоєння дійсності. Нормативно-ціннісний характер моралі. Мораль як джерело права. Система суспільних відносин як предмет права та законодавства. Фактори впливу та генеза права в культурно-історичному процесі. Свобода особистості важлива умова існування права.

Вираження суспільної потреби в формах морального ідеалу та належного як соціальна сутність моралі. Громадська думка і особисті переконання як сфера морального. Мораль у системі соціальних цінностей.

Моральна свідомість і моральна практика. Основні елементи моральної свідомості: моральні почуття, норми, принципи, поняття, ідеали, моральна воля. Взаємозв'язок моральної свідомості, діяльності, взаємовідносин.

Основні етапи історичного розвитку моралі. Роль етичних вчень у моральній культурі суспільства. Історія розвитку етичних вчень: етичні вчення традиційного і модерного суспільства. Етичні погляди античних мислителів. Християнська етика. Етичні погляди доби Просвітництва. Револьюційна етика. Плюралістичність етичних поглядів сучасності. Плюралізм цінностей і моральний реалізм сучасного суспільства.

Тема 14. Філософські проблеми взаємодії влади, громадянського суспільства і держави.

Право і влада. Взаємозв'язок і суперечність між державою і громадянським суспільством, між владою і правом. Форми організації державної влади. Тоталітаризм як антиправова та антидержавна форма організації державної влади, як радикальне заперечення прав і свобод особи, незалежності і самостійності громадянського суспільства.

Дослідження діалектики влади, права і закону. Влада і управління, влада і демократія, влада і свобода: співвідношення в культурно-історичному процесі. Розподіл влад чи розподіл функцій по управлінню державою. Легальність та легітимність влади, їх співвідношення. Юридичні, економічні, соціальні гарантії проти зловживання владою. Влада та право у цивілізації майбутнього.

Філософсько-правові проблеми правотворчості та правозастосування взагалі та в перехідному, посттоталітарному суспільстві зокрема. Політизація і ідеологізація права як перешкода ефективності правотворчості. Правовий нігілізм, деформації правосвідомості, рівень розвитку громадянського суспільства як відображення стану правотворчості. Філософські проблеми правосуддя.

Філософсько-світоглядний сенс права та його роль у формуванні свободи особи та почуття відповідальності. Філософський та юридичний аспекти права, їх спільність, відмінність і особливості. Основні типи праворозуміння як методології філософсько-правових досліджень. Відмінність витоків права та підходів до його тлумачення в юридико-позитивістській та природно-правовій доктрині. Становлення та розвиток природно-правового мислення. Поняття природного права в історичному розвитку. Поняття та різновиди юснатуралізму. Класичні теорії та сучасні концепції природного права.

Програмні результати навчання	<p>ПР1. Здійснювати критичний аналіз суспільних відносин та явищ для проведення наукових досліджень та формування системного наукового світогляду, проводити синтез нових та комплексних ідей.</p> <p>ПР2. Кваліфіковано проводити дослідження правових проблем з позиції сучасних типів праворозуміння.</p> <p>ПР3. Використовувати знання та уміння для встановлення закономірностей розвитку людини, суспільства, права та їх взаємозв'язків.</p> <p>ПР8. Ефективно застосовувати методологію та методики дослідницької роботи для проведення наукового дослідження.</p> <p>ПР16. Вміло тлумачити та ефективно застосовувати нормативно-правові акти та інші джерела права у сфері захисту прав та інтересів суб'єктів.</p>
--------------------------------------	--

КРИТЕРІЇ ТА ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Загальна кількість балів з навчальної дисципліни 100 балів ECTS = поточний контроль 50 балів (семінарські заняття, СРС) + підсумковий контроль 50 балів

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	визначення	Екзаменаційна оцінка
90-100	A	відмінно	відмінно
82-89	B	дуже добре	добре
74-81	C	добре	
64-73	D	задовільно	задовільно
60-63	E	достатньо	
35-59	FX	незадовільно з правом повторного складання підсумкового контролю	незадовільно
0-34	F	незадовільно без права повторного складання підсумкового контролю	

- **90-100 балів (відмінно)** – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував досконале знання основних понять і філософсько-правових категорій; вміння вільно оперувати категоріальним апаратом; вміння давати аргументовані, чіткі і логічно побудовані відповіді на питання; вміння системно аналізувати джерела філософії і формулювати аргументовану позицію з певної філософсько-правової проблеми або життєвої ситуації; здатність методологічно грамотно і толерантно викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми;

- **82-89 балів (дуже добре)** – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував дуже добре знання основних понять і категорій; вміння оперувати категоріальним апаратом; вміння давати чіткі і логічно побудовані відповіді на питання; вміння аналізувати джерела філософії; здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми з використанням певного обсягу

рекомендованої літератури;

- **74-81 (добре)** – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував добре знання основних понять і правових категорій; вміння оперувати категоріальним апаратом з окремими помилками; вміння давати відповіді без суттєвих помилок на питання; вміння аналізувати джерела філософії; здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми з використанням обмеженого обсягу рекомендованої літератури;

- **64-73 (задовільно)** – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував задовільне знання основних понять і категорій філософії; оперування категоріальним апаратом з помилками; недостатнє вміння давати відповіді на питання; недостатнє вміння аналізувати першоджерела; недостатню здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми, обумовлену використанням незначного обсягу рекомендованої літератури;

- **60-63 (достатньо)** – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував достатнє знання основних понять і категорій філософії та права; оперування категоріальним апаратом з суттєвими помилками; недостатнє вміння давати відповіді на питання; недостатнє вміння аналізувати джерела філософії; недостатню здатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми, обумовлену використанням незначного обсягу рекомендованої літератури;

- **59 і менше (незадовільно)** – виставляється здобувачеві вищої освіти, який продемонстрував незнання основних понять і категорій філософської методології; нездатність оперування категоріальним апаратом; відсутність вміння давати відповіді на питання; нездатність аналізувати джерела права, правозастосовну практику з певної філософської проблеми або життєвої ситуації; нездатність викладати науковий погляд з певного питання чи проблеми, обумовлену невикористанням рекомендованої літератури.

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти на семінарських заняттях

Оцінка **«відмінно»** виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав всебічні та глибокі знання передбаченого робочою програмою матеріалу, програмою курсу, проявив критичне мислення і творчі здібності в розумінні, викладенні та використанні програмного матеріалу.

Оцінка **«добре»** виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав повне знання передбаченого робочою програмою матеріалу, засвоїв основну літературу, рекомендовану робочою програмою курсу, виявив стабільний характер знань і здібності до їх самостійного набуття та оновлення в процесі самостійної підготовки до занять.

Оцінка **«задовільно»** виставляється здобувачеві вищої освіти, який показав знання основного матеріалу в обсязі робочої програми курсу, необхідному для професійної діяльності в сфері права, знайомому з основною літературою, рекомендованою робочою програмою курсу, проте припустився помилок у відповіді або показав поверхневе знання матеріалу. Ця оцінка виставляється і у разі недостатньо аргументованого викладення матеріалу, недостатньо чітко і

послідовно висловленої відповіді.

Оцінка *«незадовільно»* виставляється здобувачеві вищої освіти, який виявив істотні прогалини у знанні основного програмного матеріалу, що виражається у незнанні основних понять та положень навчального курсу, в невмінні пов'язати теоретичний матеріал з практикою.

Орієнтовний перелік питань до екзамену	<ol style="list-style-type: none">1. Актуальні проблеми взаємозв'язку філософії із ідеологією, політикою та правовими інститутами. Філософське обґрунтування справедливості, свободи, рівності та гуманізму як загальнолюдських правових цінностей.2. Альтернативні підходи до побудови теорії істини у сучасній гносеології: верифікаціонізм, фальсифікаціонізм, фалібілізм, критичний раціоналізм. Об'єктивність істини та уявлення про її критерії у філософії та праві.3. Античні витоки юридичного позитивізму та концепції природного права, проблема обґрунтування моралі.4. Антропологічні підстави правового регулювання суспільних відносин.5. Взаємозв'язок права і справедливості: типи концептуального вирішення.6. Взаємозв'язок права як міри свободи окремих індивідів, родини, громади, громадянського суспільства та як міри свободи державно-організованого народу.7. Види міжособистісної взаємодії, які визначають функціонування суспільства. Проблема співвідношення індивідного і суспільного.8. Види свободи. Парадокси свободи: свобода та відповідальність. Випробування свободою. Втеча від свободи.9. Витоки сучасного європейського права: давньогрецька філософія права, римське позитивне право і християнська етика.10. Відображення як загальна властивість матерії. Еволюція форм відображення в неживій та живій природі.11. Відчуження смерті від людини – традиція сучасної антропології. Зміст процесу творення сенсу життя.12. Вплив німецької класичної філософії на формування провідних філософських напрямів сучасності.13. Глобалізація в контексті постіндустріальної правової реальності. Соціальний порядок в умовах глобалізації.14. «Деконструктивна» парадигма філософії постмодернізму (У.Еко, М.Фуко, Ж.Дерріда, Р.Барт, Ж.Дельоз, Ж.Ліотар, Ж.Бодрійар та ін.) як «антиметодологія».15. Діалектика і пізнавальне значення суспільного буття та суспільної свідомості. Відносна самостійність суспільної свідомості.
---	---

16. Діалектика свободи і необхідності в правовому розвитку суспільних відносин.
17. Діалектика як система, її основні принципи, закони і категорії.
18. Е. Фромм про любов як мистецтво. Поняття любові-цілісності, любові-співтворчості.
19. Еволюція епістемології: від питань про пізнаваність метафізичних реалій до проблем наукового пізнання. Ключові проблеми та методологічні засоби сучасної епістемології.
20. Епістемологія як вчення про будову, різновиди, функції та розвиток знання. Зв'язок епістемології з онтологією та гносеологією.
21. Життя як предмет філософської рефлексії. Проблема сенсу життя людини в сучасній філософії.
22. Загальна характеристика головних напрямків сучасної філософської думки.
23. Закони історичного розвитку як філософська проблема. Основні категорії осмислення соціального буття людини.
24. Залежність суспільної свідомості від суспільних відносин, від суспільного буття як філософська проблема. Суперечливий взаємозв'язок суспільного буття, суспільної свідомості, суспільного виробництва, свободи особистості, інтересів і потреб людей та ін.
25. Західна стратегія розвитку цивілізації. Сучасна цивілізація, її особливості, суперечності та технологічні характеристики.
26. Зв'язок різних рівнів організації матерії, їх якісна специфіка. Філософія про множинність та єдність світу.
27. Істина як процес, результат та передумова розвитку пізнавального процесу. Аналіз постмодерного заперечення істини.
28. Історична типологія культури. Множинність варіантів типологізації культури. Принципи класифікації культури. Місце конкретної культури в культурно-історичному процесі.
29. Історичні етапи розвитку філософської методології (докласичний, класичний, некласичний та постнекласичний).
30. Класична і некласична теорії пізнання. Проблема істини у філософії і юриспруденції.
31. Класична, некласична і постнекласична метафізика про пріоритет зовнішньої щодо людини реальності.
32. Комп'ютерний світ як нова реальність. Сутність і перспективи штучного інтелекту.
33. Комунікативна раціональність. Комунікативна етика. Принципи і поняття комунікаційної теорії.
34. Криза культури як об'єктивне явище суспільно-історичного розвитку. Фрідріх Ніцше: про "кризу культури".
35. Культурно-історичні передумови становлення екзистенціалізму.

Сенс та абсурдність людського існування. Екзистенційна філософія та її основні різновиди (С. К'єркегор, М. Гайдеггер, К. Ясперс, Ж.-П. Сартр, А. Камю та ін.).

36. Культурно-філософський підйом 20-х років ХХ ст. («розстріляне відродження»).
37. Легальність та легітимність влади, їх співвідношення. Юридичні, економічні, соціальні гарантії проти зловживання владою.
38. Метафізика і діалектика як світогляд, метод і життєва позиція. Діалектика як теорія розвитку. Розвиток як загальна, універсальна властивість буття.
39. Метафізика. Синергетика. Феноменологія. Герменевтика: проблема їх синтезу і евристичних можливостей.
40. Можливості і межі практики як критерія істини. Місце і роль практики у пізнанні правової реальності.
41. Неопозитивізм як реакція на класичну філософську метафізику (Л. Вітгенштейн, Г. Райхенбах, Р. Карнап, Б. Рассел).
42. Обов'язок як поняття моральної свідомості і категорія професійної етики. (Закони України «Про прокуратуру», «Про адвокатуру», «Про статус суддів та ін.).
43. Онтологічні, антропологічні та аксіологічні основи права як об'єкт філософсько-правової методології.
44. Основні етапи історичного розвитку моралі. Роль етичних вчень у моральній культурі правника.
45. Основні засади професійної етики юриста. Моральна культура і престиж професії, авторитет закону. Взаємозв'язок моральної і правової культури, їх роль у регуляції правовідносин.
46. Основні концепції виникнення та розвитку суспільства: теологічна, патріархальна, натуралістична, технократична, соціопсихологічна.
47. Основні моделі культури: натуралістична, класична, некласична (модерністська), постмодерністська.
48. Основні підходи до розуміння цивілізації. Етимологія поняття «цивілізація» та його сучасні визначення.
49. Основні риси середньовічної філософії, її соціальні і релігійні основи (К. Тертуліан, А. Августин, Ф. Аквінський, П. Абеляр, Р. Бекон, Д. Скотт).
50. Основні суперечності та криза класичної методології наприкінці ХІХ ст.
51. Основні тенденції, напрями й риси сучасної світової філософії. Формування нової філософської парадигми.
52. Основні функції правової культури правника. Спрямування, стратегічні пріоритети та ціннісні орієнтації правової культури.
53. Особливості становлення античної діалектики та антропоцентричного підходу у давньогрецькій філософії.

54. Поняття пізнання та його інтерпретації у сучасній філософській думці.
55. Поняття про логіку права та логіку юридичної аргументації. Значення філософської методології для юридичної науки та практики.
56. Постпозитивізм (К. Поппер, Т. Кун, І. Лакатош, П. Фейєрабенд) та його вплив на розвиток сучасної науки й юриспруденції.
57. Право як об'єкт соціально-філософського аналізу. Дослідження діалектики влади, права і закону.
58. Правовий нігілізм, деформації правосвідомості, рівень розвитку громадянського суспільства як відображення стану правотворчості. Філософські проблеми правосуддя.
59. Проблема «завершення історії» у новітній філософії. Матеріальні та духовні передумови становлення цивілізацій, зовнішні та внутрішні фактори їх розвитку.
60. Проблема взаємодії влади і права: типи концептуального вирішення. (М. Фуко, Ж. Деррида, Р. Барт та ін).
61. Проблема відчуження і шляхи його подолання в сучасній філософії.
62. Проблема демаркації культури і цивілізації (Ф. Тьонніс, Ф. Ніцше, О. Шпенглер, Г. Маркузе). Основні підходи до розуміння локальних цивілізацій.
63. Проблема знання, мови та розуміння в сучасній філософії. Осмислення раціональності у феноменології Е. Гуссерля.
64. Проблема методології визначення об'єктивних підвалин виявлення конкретно-історичних типів суспільства.
65. Проблема походження і сутності моралі, її роль у житті суспільства і людини. Мораль як особливий спосіб «практично-духовного» освоєння дійсності.
66. Проблема розуміння у філософській герменевтиці (Х.-Г. Гадамер, П. Рікьор, К. Апель).
67. Раціональний і ірраціональні погляди на сутність людини в історії філософії. Класична, некласична (модерна) і постмодерна філософія про сутність і існування людини.
68. Свідоме, підсвідоме та несвідоме у психічному житті людини. Свідомість та самосвідомість. Свідомість та інтуїція.
69. Свідомість і мислення як опосередковане відображення дійсності. Основні функції свідомості.
70. Світоглядно-методологічне значення філософських уявлень про буття, матерію, рух, простір і час для юридичної науки та практики.
71. Специфіка філософської методології. Проблема методу в філософії та методологічний плюралізм у філософській методології.
72. Структура моральної культури особи: культура моральної

свідомості, культура моральної поведінки і культура морально-професійної діяльності. Різноманітність моральних почуттів, їх роль у духовній культурі й регуляції професійної діяльності.

73. Сутність актуальних проблем філософії, їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Зміст функцій філософії.
74. Сучасні інтерпретації законів та категорій діалектики як методологічних основ пізнавальної та практичної діяльності. «Негативна» діалектика (Т.Адорно, Г.Маркузе).
75. Східна і західна філософська парадигма.
76. Творчість М. Хвильового, М. Зерова, О. Досвітнього, Є. Плужника, Г. Косинки, Д. Фалоківського та ін..
77. Теорія локальних цивілізацій. Проблема кризи правових цивілізацій та шляхів виходу з неї.
78. Типи суспільства. Суспільство як підсистема об'єктивної реальності.
79. Українська філософська думка як явище світової культури. Г. Сковорода – засновник української класичної філософії.
80. Український романтизм (М. Гоголь, М. Костомаров, П. Куліш та ін.). Філософські погляди Т.Шевченка.
81. Феноменологія як альтернатива об'єктивістським методологіям. Структура феноменологічного методу і феноменологічна модель свідомості.
82. Філософія епохи Відродження (М. Кузанський, Дж. Бруно, Г. Галілей, М. Монтень, Н. Макиавеллі). Пантеїзм, антропоцентризм, гуманізм ренесансної філософії; переосмислення античної діалектики.
83. Філософія національної самобутності (В. Винниченко, М. Грушевський, Д. Донцов, З. Зеньківський, В. Липинський та ін.). Філософський доробок Д. Чижевського.
84. Філософія Нового часу та її значення для сучасності.
85. Філософія українських «шестидесятників» («друге відродження»). Розробка філософських проблем в умовах розбудови української державності.
86. Філософія як мудрість, спосіб життя і тип світорозуміння. Філософія як раціонально-теоретичний світогляд та форма суспільної свідомості.
87. Філософська герменевтика. Проблема розуміння законів в сучасній юриспруденції.
88. Філософські погляди О. Потебні, С. Подолинського, М. Драгоманова, В. Антоновича.
89. Філософські проблеми психоаналізу (З. Фрейд). Психоаналіз і неофрейдизм (К. Юнг, А. Адлер, Е. Фромм та ін.).
90. Формування філософії науки як самостійної галузі теоретико-методологічних досліджень (Л.Вітгенштейн, Б.Рассел,

Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні ресурси в мережі Інтернеті

Основна

Нормативні акти та першоджерела

1. Гаск Ф.А. Конституція свободи. – Львів: Літопис, 2002. – 556 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Основи філософії права, або Природне право і державознавство. – К.:Юніверс, 2000. – 336 с. /X1 Г277/
3. Дворкін Р. Серйозний погляд на права. – К.: Основи, 2000. – 520 с.
4. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 р.
5. Локк Д. Два трактати про врядування. – К.: Основи, 2001. – 265 с.
6. Рікбор П. Право і справедливість. К.: Дух і літера, 2002. – 218 с.
7. Ролз Дж. Теорія справедливості. – К.:Основи, 2005. – 536 с.
8. Юркевич П.Д. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник: Рукописна спадщина / Валерія Нічик (заг.ред.), Роланд Піч (сост.), Микола Лук (сост.). – К. : Редакція журналу "Український Світ", 2000. – 756с.
9. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т.2 : Філософія права / редкол.: С.І. Максимов (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Інститут держави і права України імені В. М. Корецького НАН України; Нац юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2017. – 1128 с.

Монографії

10. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві. – К.: Вид-во Нац. акад. внутр. справ України, 2000. – 200 с.
11. Бандура О.О. Правознавство у системі наукового знання: Аксіологносеологічний підхід. – К.: Вид-во Київськ. нац. ун-тету. внутр. справ, 2010. – 227 с.
12. Бачинін В.А., Панов М.І. Філософія права: Підручник. – К.: Видавничий дім "ІН ЮРЕ", 2002. – 472 с.
13. Гусарєв С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти. – К.: Знання, 2005. – 375 с.
14. Костицький М.В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції: Вибрані наукові праці. Книга перша – Чернівці: Рута, 2008. – 560 с.
15. Кушакова-Костицька Н. В. Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: монографія / наук. ред. М. В. Костицький. Київ: Логос, 2019. 346 с.
16. Максимов С.И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. – Харьков: Право 2002. – 302 с.
17. Павлишин О. В. Правовая реальность как знаковая система : монографія / О. В. Павлишин. – Харків : Право, 2017. – 336 с.
18. Павлишин О.В. Семіотика права: монографія / за заг. наук. ред. акад. М.В. Костицького. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 693 с.
19. Петрушенко В.Л. Філософія. Вступ до курсу, історія світової та української філософії, фундаментальні проблеми сучасної філософії [Текст] : навч. посіб. / Віктор Петрушенко ; Нац. ун-т "Львів. політехніка". - 2-ге вид.,

випр. - Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. - 594 с.

20. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / [О.О. Безрук, В.С. Бліхар, Л.М. Герасіна. О.В. Павлишин та ін.] за ред. М.П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.

21. Попович Мирослав. Філософія свободи / Видавництво Фоліо. – 2019. - 524с.

Підручники, навчальні посібники та методичні матеріали

22. Кремінь В.П., Ільїн В.В. Філософія: Логос, Софія, Розум: підручник. – К.: Книга. 2017 – 432 с.

23. Новітня філософія науки: підруч. для студ. філос. фак. ун-тів і аспірантів (для склад, канд. іспиту з філос. та філос. науки) / І.С. Добронравова, Т. М. Білоус, О.В. Комар - К.: Логос, 2017. - 244 с.

24. Філософія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань. (Гриф МОН України), 3-тє видання, перероблене і доповнене – Харків: Право, 2020. – 432 с.

Навчальні посібники:

25. Андреев Д. В., Вовк В. М., Івченко Ю. В, Павлишин О. В. Філософія права: актуальні проблеми та сучасні інтерпретації. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ: НАВС, 2013. 224 с.

26. Александрова О.С., Горбань О.В., Мартич Р.В. Філософія права: Навчально-методичний посібник. – Київ :Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. – 126 с.

27. Кушакова-Костицька Н. В. Право на інформацію в інформаційну епоху (порівняльне дослідження) [Текст] : монографія / Н. В. КушаковаКостицька ; [наук. ред. М. В. Костицький]. – Чернівці : Технодрук, 2018. – 300 с.

28. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / [О.О. Безрук, В.С. Бліхар, Л.М. Герасіна. О.В. Павлишин та ін.] за ред. М.П. Требіна. Харків : Право, 2019. 744 с.

29. Предборська І. М. Філософія історії [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Предборська, С. О. Ганьба. - Суми : Університетська книга, 2019. - 231 с.

30. Філософія права: Навч. посіб. / О.О.Бандура, С.А.Бублик, М.Л.Зайнчковський та ін.; за заг. ред. М.В.Костицького та Б.Ф.Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.

31. Філософія права: Навч. посіб. / О.Г.Данільян, Л.Д.Байрачна, С.І.Максимов та ін.; за заг. ред. О.Г.Данільяна. – Х.: Прапор, 2006. – 272 с.

32. Філософія права: Навч.-метод. посіб. / О.О.Бандура, В.М.Вовк, М.В.Костицький, Ю.С.Симон та ін.; За ред. акад. М.В.Костицького. – К.: КНУВС, 2007. – 160 с.

33. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, С.І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О.Г. Данільяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

34. Філософія права. Робоча програма навчальної дисципліни (спеціальність «Правоохоронна діяльність» 262) / Укладачі: В. М. Кравець, М. В. Костицький, Ю. С. Симон, О. В. Павлишин, Р.М. Шевчук. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 67 с.

Додаткова

1. Бандура О. Праксеологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. No 2 (14). С. 11–23.
2. Костицький М.В. Натурфілософія чи матеріалістична діалектика (до питання про методологію юриспруденції) / Костицький М.В. // *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф.*, (Київ 23 квіт. 2010 р.) – К.: КНУВС, 2010. – С. 3-6.
3. Костицький М.В. Соціальні проблеми сучасного етапу творення української держави і права як проблеми людинознавчі // *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права*. – К.: КНУВС, 2009. – С. 6-9.
4. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Serdiuk I. V., Gvozdik O. I., Pavlyshyn O. V. The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Políticas*. 2020. Vol. 37. № 65 (julio-diciembre 2020). P. 169–181.
5. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Gvozdik O. I., Kravec V. M., Poludynna N. S. Scientific Elite in the Information Society. *Journal of Legal, Ethics and Regulators Issues*. 2020. Vol. 23. Issue 4. P. 1–6.
6. Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Kravec V. M., Pavlyshyn O. V., Kovtun O. Y. Parliamentary-presidential or presidential-parliamentary republic as modes of one political model or different concepts of government. *Revista San Gregorio*. 2020. Num. 42. Special Edition. Vol. 1. P. 144–155.
7. Костицький М.В. Онтологічна потреба корекції взаємозв'язку прав та обов'язків як складових правового статусу в сучасному суспільстві // *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права [Текст]: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-теорет. конф.* (Київ 11 листоп. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарєв та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – С. 165 – 168.
8. Костицький М.В., Кушакова-Костицька Н.В. До питання про методологію конституційної юрисдикції // *Вісник Конституційного Суду України*. - 2017. - № 4. - С. 42-49.
9. Костицький М.В., Кушакова-Костицька Н.В. Честь і гідність в Інформаційну епоху (спроба філософсько-правового аналізу) // *Матеріали міжнародного науково-практичного семінару, присвяченого пам'яті проф. Л.Юзькова "Людська гідність як констиутційна цінність"*/ Конституційний Суд України. - К., 2018. – С. 8 – 14.
10. Кравець В. М. Глобалізаційні трансформації у контексті проблеми методологічного дискурсу поняттєвого консенсусу // *Філософські, методологічні та психологічні проблеми права [Текст]: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-теорет. конф.* (Київ 11 листоп. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Черней, М. В. Костицький, С. Д. Гусарєв та ін.] – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – С. 178 – 182.
11. Кравець В.М., Павлишин О. В., VIII Всеукраїнська науково-теоретична конференція «Філософські, методологічні та психологічні проблеми права»: запроваджена академією традиція триває в сучасних умовах // *Філософські та методологічні проблеми права*. – 2020. – № 2 (20). Режим доступу:

<https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/issue/view/59>

12. Лютий Т. Наслідки буремних днів. *Український тиждень*. 2020. № 13 (645).
Стаття опублікована 10.04.20. Режим доступу:
<https://m.tyzhden.ua/column/242443>
13. Проблеми духовної безпеки українського суспільства [Електронний ресурс]: збірник наукових праць. (2-ге видання, доповнене та допрацьоване) / В. Ф. Баранівський. - Київ : Видавництво «Лицар», 2019. - 258 с.
14. Пунченко О.П. Основи сучасної філософії у поняттях та схемах [Текст] : навч. посіб. / О. П. Пунченко, Й. Й. Дидишко ; Одес. держ. акад. техн. регулювання та якості. - Одеса : Астропринт, 2020. – 174 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Посилання на науковий журнал “Філософські та методологічні проблеми права” (<https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/issue/archive>).
2. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп’ютерній мережі INTERNET (<https://dn.naiu.kiev.ua/course/view.php?id=706>;
3. Безкоштовні електронні підручники в онлайн-режимі «Гуманітарні науки» (https://pidru4niki.com/1658092552093/filosofiya/filosofiya_prava).
4. Перелік основних довідників тематичних ресурсів з філософії у комп’ютерній мережі INTERNET (<http://www.bihun.in.ua/phillaw/>)
5. Додаткові філософські ресурси комп’ютерної мережі INTERNET (<https://www.youtube.com/watch?v=4qrifdIxtiY&list=PL48Q51pndTVk4Ec0tOgTFQFVGUIRO8Cq8>; <https://www.youtube.com/watch?v=50xy4jS36H4>; <https://www.youtube.com/watch?v=z74Fa4Hz2Xo>).
6. Посилання “The Perseus Project: An Evolving Digital Library on Ancient Greece”.
7. Посилання “Exploring Plato’s Dialogues”, а також сервер “Philosophy in Cyberspace”.
8. Посилання на сервер “Philosophy in Cyberspace”.
9. Програмний продукт «Мультимедійний посібник «Філософія права» / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин та ін., К.: НАВС, 2013, 2013. Свідоцтво № 48094 (зареєстр. 28.02.2013)
https://arm.naiu.kiev.ua/books/mnp_fil_prava/index.htm
10. Програмний продукт «Мультимедійний підручник «Філософія права» / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін., К.: НАВС, 2014. Свідоцтво № 53374 (зареєстр. 29.01.2014);
https://arm.naiu.kiev.ua/books/fil_prava_pidr/index.htm
11. Програмний продукт “Мультимедійний навчальний посібник “Філософія” / М.В. Костицький, В.М. Кравець, О.В. Павлишин, Ю.С. Симон та ін.), К.: НАВС, 2017. Свідоцтво № 72043 (за реєстр. 18.05.2017);
<https://arm.naiu.kiev.ua/books/filosofia-30012017/index.html>